

Identiteit

Casus

Nahira is 18 jaar en studeert logopedie. Toen ze tien was, kwam ze naar België met haar ouders en zusje. Als oudste van het gezin is ze zeer perfectionistisch. Ze ervaart een druk om te kiezen: moet ze de Vlaamse samenleving kiezen en haar ouders afstoten? Of moet ze breken met haar Belgische vrienden en kiezen voor de cultuur van haar ouders? Dat is een vraag die haar steeds bezighoudt, in die mate dat ze er angstaanvallen van krijgt en bij momenten volledig blokkeert. Het voelt aan als vervreemding voor haar. Alsof ze nergens bij hoort en volledig in het niets oplost. Haar grootste angst is niet te kunnen kiezen.

Algemeen

Superdiverse samenleving

- Omgaan met diversiteit is één van de belangrijkste uitdagingen van onze huidige samenleving.
- De hulpverlening staat voor dezelfde vraag: hoe gaan we om met de complexe gelaagdheid van een multiculturele realiteit?
- Heel vaak botsen we op de vraag of het leven voor biculturele jongeren onmogelijk is. Vallen zij werkelijk tussen twee stoelen of lijkt het alleen maar zo? En zo ja, wat kunnen hulpverleners dan doen om hen daarbij te ondersteunen?

Context van 'verschil'

- In een samenleving die steeds diverser en complexer wordt, gaan mensen op zoek naar hun eigenheid.
- Het accent in een individualistische samenleving ligt nog veel te vaak op de uiterlijke verschillen. Want iedereen wil uniek en speciaal zijn. Maar zijn die uiterlijke verschillen geen uitnodiging om de diepere gelijkenissen tussen mensen te zien? Daarin ligt de uitdaging voor een collectief verhaal.

Identiteit

- **Onze identiteit is erg gecontextualiseerd.** Identiteit is een bouw pakket, een aantal elementen die onze omgeving ons aanreikt. Die elementen kunnen erg verschillen, afhankelijk van de plaats en de tijd waarin we opgroeien. .
- **Identiteit is dynamisch:** tijdens je levensloop worden nieuwe elementen toegevoegd en andere verdwijnen. Onze identiteit geeft ons een ingangspoort om erbij te horen. Daarom passen mensen hun identiteit soms aan.
- **Toch is er ook een zekere mate van continuïteit;** identiteit verandert niet constant. Identiteit is een proces dat steeds nieuwe vormen krijgt op het kruispunt van ervaringen uit het verleden en het heden.
- **Belongingness (erbij horen) en identificatie (verbondenheid) zijn twee belangrijke ingrediënten.** Ik voel me verbonden (identificatie) met een bepaalde groep, een bepaalde context, een bepaald land, een bepaald thema, maar dat betekent niet altijd dat mijn gevoel van erbij horen dan verzekerd is. Dat betekent dat identiteit ook **een sociaal proces** is.

- **Identiteit bepalen we dus niet alleen:** *“Het zelfconcept is geen psychische privé-reëliteit; het vormt zich in en door de sociale context en door deelname aan de sociale omgeving.”* Identiteit wordt vormgegeven aan de hand van de sociale spiegels uit de omgeving (informatie die we van anderen over onszelf ontvangen).

Meervoudige identiteiten

- **Geen enkele persoon valt samen met één identiteit.** Vroeger dacht men dat je ware zelf ergens diep verborgen zat en dat je moest graven om die te vinden. Maar identiteit lijkt meer op een taart, waarvan elk stukje iets vertelt jou als persoon.
- **Meervoudige dimensies bepalen je identiteit:** gender, klasse, religie, etniciteit, ... Al die dingen hebben invloed hebben op je leven. Word je benadeeld of juist niet? Welke keuzes maak je? Hoe voel je je? Hoe handel je? etc.
- **Hulpverlening is gepositioneerd en gecontextualiseerd:** ook elke hulpverlener maakt deel uit van een bepaalde klasse, gender, etniciteit etc. Deze dimensies zullen mee het verdere hulpverleningsproces beïnvloeden. Hulpverlener en cliënt hebben dus meervoudige identiteiten, die deel uitmaken binnen dit geheel. Niet alle identiteiten zijn echter even zichtbaar. Daarom zal het ook moeilijk zijn om ons ervan bewust te zijn.
- **Vaak wordt de identiteit van cliënten met een andere cultuur gereduceerd tot etnische identiteit.** Daardoor gaan we het verhaal van de persoon door een enge bril bekijken. Het gevaar bestaat dat we diagnostische en methodische fouten maken.

Deelidentiteit

- **Sommige deelidentiteiten worden in onze samenleving overbelicht, andere onderbelicht.**
  - Overbelicht:
    - *de etnisch-culturele origine*
    - *de religieuze identiteit*
  - Onderbelicht:
    - *de socio-economische* (vooropleiding, financiële situatie, arbeidssituatie,...)
    - *de politieke en de sociale identiteit*
- **Beschouw cliënten in de eerste plaats als individuen met verschillende deelidentiteiten.** Kijk niet enkel naar de geloofsgemeenschap of cultuur. Neem alle deelidentiteiten ernstig, niet enkel die die voor jou het meest zichtbaar zijn, of het meest verschillen met je eigen identiteit.
- **Behandel cliënten met een andere culturele of levensbeschouwelijke achtergrond niet anders.** Ongetwijfeld helpen de professionele vaardigheden en tools die je anders gebruikt, ook bij hen.
- **Maak een lijstje van de drie deelidentiteiten die het meeste invloed hebben op de hulpvraag van de cliënt.** Bijvoorbeeld:
  1. levensfase
  2. gender
  3. levensbeschouwelijk referentiekader

Dubbel bewustzijn

- *Double consciousness* impliceert dat mensen in een constante spanning leven: **de spanning tussen hier en nu en de wens om elders te zijn** (Clifford, *Routes: Travel and Translation in the late twentieth Century*, 1997, p. 255).
- **Een dubbel bewustzijn impliceert de verbondenheid aan twee contexten:** de dominante cultuur en de cultuur van oorsprong, met haar waarden en normen, codes, die het dagelijkse leven mee vormgeven.
- **De spanning is ondraaglijk want het gaat over een onomkeerbaar proces.** Dat fenomeen verergert als mensen het gevoel hebben uitgesloten te worden (Gilroy, *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*, 1993, p. 10).
- **Soms kan de blik van de ander op onszelf heel bepalend zijn.** De onmogelijkheid om los te komen van die blik van de ander, de omgeving, de samenleving kan mensen aanzetten om er uiteindelijk mee samen te vallen en hetzelfde over zichzelf te denken.
- **Migratie doet iets met het sociaal kapitaal.** Want wat als de mens niet kan bestaan met een dubbel bewustzijn? Je moet kiezen: je bent het ene of het andere, je behoort tot het ene of het andere.
- **Ook in de literatuur komt de moeilijkheid van het dubbele bewustzijn ter sprake.** Bijvoorbeeld in W.E.B. Du Bois' *The Souls of Black Folk* (1903): *"It is a peculiar sensation, this double-consciousness, this sense of always looking at one's self through the eyes of others, of measuring one's soul by the tape of a world that looks on in amused contempt and pity. One ever feels his two-ness, an American, a Negro; two souls, two thoughts, two unreconciled strivings; two warring ideals in one dark body, whose dogged strength alone keeps it from being torn asunder."*
- Toch kunnen twee zielen, twee gedachten en botsende idealen hun weg vinden vanuit **een diepe overlevingskracht**.

Het zelf *under construction*

- We toetsen onszelf steeds af aan de ander bij het vormen van de identiteit, de persoonlijkheid en het zelfbewustzijn. Maar **wat als die ander een deel is van je eigenheid**, dat je niet zomaar kan wegduwen?
- Du Bois stelt dat het dubbele zelfbewustzijn ons constant dwingt om een echter en beter zelf te construeren. In dat proces willen we ook weinig van het oude zelf doen verloren gaan. Het is **het streven naar beide identiteiten**, zonder te worden vervloekt door lotgenoten en zonder dat er deuren en kansen voor je neus dichtgaan.
- Moeten kiezen tussen twee culturen of kaders, **verarmt de emotionele en cognitieve ontwikkeling van jongeren**; het dwingt hen in een keurslijf.
- **Meervoudige identiteiten bieden een mogelijkheid waarin je geen keuzes hoeft te maken.** We noemen het een en-en-keuze: je kan (bijvoorbeeld) én westers zijn, én ook islamitisch.

Contextblindheid en inzetverduistering

- **Contextblindheid** betekent dat je niet ziet wat je niet kent. Als je weinig ervaring hebt met biculturele jongeren, is misschien niet al hun inzet zichtbaar voor jou. Hoe probeert de jongere compromissen te sluiten om zijn deelidentiteiten te combineren? Wat moet hij/zij dagelijks opofferen? De stress die jongeren vaak ervaren, is bijvoorbeeld de druk van de omgeving om te kiezen.
- **Inzetverduistering** betekent dat we de inzet van deze jongeren missen.

Actief pluralisme

Je kunt niet alles weten over alle culturen en levensbeschouwingen. **Actief pluralisme** verwijst naar een onderhandelingsproces tussen jou en de ander. De focus ligt op de onderhandeling, niet op het eindresultaat:

- Wees niet bang om door te vragen op uitspraken of argumenten die je niet begrijpt.
- Formuleer je vragen op een respectvolle manier.
- Maak duidelijk waarom je die vragen stelt.
- Zorg ervoor dat je focus niet op verschillen ligt. Tussen de deelidentiteiten zijn er heel wat aspecten waarop je kan inpikken.
- Probeer de verschillen ook niet verdoezelen. Je hoeft het niet over alles met elkaar eens te zijn.

Empathie en erkenning

Mensen willen graag **erkenning** voor wie ze zijn. Daarnaast willen ze ook het gevoel van erbij horen. Het gevoel dat ze er mogen zijn, ondanks de verschillen. **Empathie** gaat over perspectief nemen: je kan je inleven in het perspectief van de ander.

- Geef complimenten wanneer je kan; dat motiveert.
- Stel voorbeeldgedrag; we zijn een voorbeeldfiguur.
- Cliënten identificeren zich vaak met hun hulpverlener.